

Yasemin ÖZDEK (2004), **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye** (Ankara, TODAİE, 358 s.).

11. Protokolün yürürlüğe girmesi ve Türkiye hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) yüzlerce karar vermesi Türkiye'de hukukçuların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) ilgisini arttırdı. Bu ilgi, bu alanda son beş yılda tam bir yayın patlaması yaşanmasına neden oldu. Hızla artan makale ve kitap sayısı, AİHM'nin içtihadından iyi kötü tüm hukukçuların haberdar olmasını sağladı. Ne var ki; bu gelişme AİHS hakkında eser verenlerin işini ciddi anlamda zorlaştırdı. Bundan on sene önce ne yazılırsa yazılsın Türkiye için yeni sayılabilen bu alanda, günümüzde mevcut eserlerin sınırlarının dışına çıkan bir çalışma yapmak güçleşti.

Bu zorluğu konu bakımından aşmak için denenen iki yöntem var. Sözleşmenin belli bir maddesi (İNCEOĞLU, 2002; ÖKTEM, 2002) veya sadece Türkiye

hakkında (TEZCAN vd./2002) yazmak. Özdek, konu bakımından ikinci yöntemi tercih ediyor.

Şüphe yok ki; bir hukuk eserinin gerçek özgünlüğünü seçilen konu değil, konunun işleniş şekli oluşturmaktadır. AİHS hakkında yazılan eserler açısından esas sorunun da burada ortaya çıktığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, Türk hukuk öğretilerinde insan hakları hakkında yazılan eselere ilişkin iki saptama yapmak mümkündür. Öncelikle bu eserlerin çoğunluğunda, uluslararası alandaki mevcut durumun aktarılması yönteminin benimsendiği görülmektedir. Bir başka deyişle bu eserler olan durumu aynen aktarmakta, gelişmelere ve Türkiye üzerine etkilerine eleştirel bir gözle bakmamaktadır. Uluslararası gelişmelere ulaşabilen kesimin az olması dikkatle alındığında bu çalışmaların faydasız olduğu elbette ileri sürülemez. Ne var ki; bu çalışmaların iyi birer bilimsel eser olduğunu söylemek de mümkün değildir. İkinci -ve birinci saptamanın bir sonucu- olarak belirtilmesi gereken ise Türk hukukçularının AİHM ve diğer uluslararası denetim makamlarına karşı genel tavrıdır. Burada da ağırlıklı olarak iki tutum gözlemlemek mümkündür: AİHM'nin her ihtimalde önyargılı olduğunu düşünen yaklaşım ve AİHM'nin her dediğini olumlayan yaklaşım.

Kanımızca, AİHS veya uluslararası insan hakları alanında yazılmış bir çalışmanın değeri bu saptamalarda belirlenen kalıpların ne derece dışına çıktığı ölçüsünde belirlenmelidir. Yakın tarihte yayımlanan, özenli bir çalışmanın ürünü olan ve bu kalıpların dışında kalmaya çalışan Yasemin Özdek'in *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye* kitabı (KİTAP) bu doğrultuda incelenmek üzere iyi bir örnek oluşturuyor. Kitap, yukarıda açıklanan ölçütler ışığında sırasıyla içeriği, amacı, yöntemi ve tezi yönünden incelenecektir.

İÇERİK

Kitap iki ana bölümden oluşuyor. Birinci bölüm Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi başlığını taşıyor. İkinci bölüm ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi karşısında Türkiye'nin durumuna ayrılmış. İlk bölüm, AİHS hakkında yazılmış tüm genel kitaplarda bulunabilecek bilgiler içeriyor. Kitabın ağırlığını oluşturan ikinci bölümü ise ayrıntılı bir Türkiye davaları incelemesi. Özdek, Türkiye'ye karşı yapılan devlet başvuruları ile bireysel başvuruları ayrı bölümlerde incelemiş. Devlet başvuruları sınırlı sayıda olduğundan, her bir başvuru ayrı başlık altında incelenmiş. Bireysel başvuruların incelendiği bölüm AİHS'nin düzenlediği haklara göre alt başlıklara ayrılmış. Buna ek olarak, yazar her bir hakkın Türkiye davalarına özgü tipik ihlallerini sınıflandırmış. Örneğin yaşama hakkı ihlalleri; güvenlik güçlerinin operasyonlardaki yaşama hakkı ihlalleri, gözaltında kaybetmeler, gözaltında öldürmeler, faili meçhul cinayetler ve çöplük patlamasında devletin

sorumluluğu. Özdek'in bütün kitaba hakim olan düzgün Türkçesi ile birlikte ele alındığında bu sınıflandırma, metni akıcı ve kolay anlaşılabilir kılıyor. Son derece vahim insan hakları ihlallerini ayrıntılı olarak sunan kitap, "münferit olay tezi"nin savunmasızlığını da sergiliyor.

Bununla birlikte, bu bölümün baskın özelliği yüzlerce davanın özetlenmesi olduğu için konuyla yakından ilgili olmayanların aklında çok fazla bir hukuksal değerlendirme bırakması beklenmemeli.

Kitabın bölümlenmesinde bazı aksaklıkların da vurgulanması gerekli. Kitabın ilk bölümünde iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekliliği çok genel hatlarıyla anlatıldıktan sonra, Türkiye davalarının en önemli özelliklerinden biri olan iç hukuk yollarının tüketilmesine gerek olmaması konusuna ancak kitabın 318. sayfasında dönülüyor. Kabul edilebilirlik kurallarını da içeren birinci bölümün ikinci bölümden tamamen bağımsız kurgulanmasının sakıncalarına bir diğer örnek, özellikle Kıbrıs davalarında kilit rol oynayan "süregelen ihlal" kavramının kitapta hiç tartışılmaması. Özdek'in sınıflandırması aynı zamanda kitabın bazı bölümlerinde tekrarlara yol açıyor. Örneğin devletin yaşam hakkı ve işkence, insanlıkdışı, onur kırıcı muamele ve ceza yasağı ihlallerine ilişkin yetersiz ve etkisiz soruşturma yapmasından kaynaklanan ihlaller her bir alt-başlık altında tekrar incelenmiş.¹ Nitelikleri aynı olan bu ihlalleri ayrı başlıklar altında tekrar anlatmanın çok yerinde bir yöntem olmadığı söylenebilir.

Kitabın ikinci bölümü bir genel değerlendirme kısmı ile sonuçlanıyor. Bu bölümde yazar AİHS sistemi ve Türkiye'ye ilişkin ayrı ayrı değerlendirmeler sunuyor. Bu değerlendirmeler kitabın daha önceki bölümlerindeki değerlendirmelerin bir tekrar yazımı. Burada yazarın geliştirdiği ana tezi aşağıda inceleyeceğiz.

Kitabın içeriğine ilişkin bir önemli saptama da bu kitapta olması gerekip de olmayanlar üstüne yapılabilir. Türkiye davalarının gerek Komisyon gerekse AİHM tarafından incelenmesi bu organların geleneksel çalışma metodlarından çok farklıdır. AİHM birçok kararında² kendisinin bir dördüncü derece yargı makamı olmadığını söylemesine rağmen, Güneydoğu'dan gelen davalarda bir ilk derece mahkemesi gibi çalışmak zorunda kalmıştır. İç hukuk yollarına hiç başvurulmadığı için ya da, ihlal iddiası üzerine hiçbir ciddi araştırma yapılmadığı için Strasbourg organları tüm delilleri ilk elden toplamak zorunda kalmışlardır. Komisyon ve AİHM Türkiye'de duruşma yapmış, tanık dinlemiş, bilirkişiye başvurmuştur. Bu bağlamda, Türkiye davalarında başvuruçuların

1 Güvenlik güçlerinin operasyonlarındaki yaşama hakkı ihlalleri (s. 134); gözaltında kaybetmeler (s. 142); gözaltında öldürmeler (148); faili meçhul cinayetler (s. 153); işkence (s. 169).

2 Kemmache/France (no. 3), 24.11.1994, Series A, No. 296/C, para. 44.

başarılarının arkasında Türkiye ve Birleşik Krallık'taki sivil toplum örgütlerinin başarılı çalışmalarının varlığını da vurgulamak gerekir. Gerçekten de, bu örgütlenme bölgede yaşanan insan hakları ihlallerinin gün yüzüne çıkarılmasında önemli bir rol oynamıştır. Böyle bir çalışma AİHS tarihinde ilk ve tektir. Dikkatli bir okuyucu belki davaların özetlenmesinden bu iki önemli özelliği çıkarabilir, ancak Özdek bu konuda okuyucuyu bilgilendirmiyor ki kanımızca Türkiye davalarının bu kadar ayrıntılı anlatıldığı bir kitapta bu husus atlanılmaması gerekli bir noktadır.

Sınırlı sayıda olmakla birlikte, kitabın bazı bölümlerinin AİHM'nin gelişen içtihadı sonrasında güncellenmediği, bunun da kitabın kendi içinde çelişkiler yarattığı gözlemleniyor. Kitabın bir bölümünde dostça çözüme bağlanamamış davalarda, Türkiye'nin başvurucuya *ex gratia* tazminat ödeyerek ve benzer olayların bir daha meydana gelmemesi için gerekli önlemleri alacağını tek taraflı taahhüt ederek davanın kayıttan düşürülmesi talebinde bulunduğu belirtiliyor. AİHM bu yönde ilk talepleri kabul etmiş ve davaları kayıttan silmiştir. Özdek, Akman davasına atıfla bu durumun kabul edilemez olduğunu haklı olarak ifade ediyor. (s. 138) Ama bu değerlendirmeden sadece beş sayfa sonra AİHM Büyük Dairesinin bu konudaki içtihadını Tahsin Acar davasında değiştirdiğini ve hükümetin tek taraflı bildirimini bu başvuruda hiçbir şekilde hükümetin Sözleşmenin ihlalinden sorumlu olduğunu kabul ettiği biçiminde yorumlanamayacağını belirttiğini not ediyor. (s. 143) Bu durum da aslında AİHM Büyük Dairesinin, Özdek'in eleştirdiği konuda içtihadını değiştirmiş olduğunu gösteriyor. Aslında burada değerlendirilmesi gerekli husus Akman davası ile Tahsin Acar davası arasında AİHM'nin yaptığı karşılaştırma. Ancak yazar, kitapta, haklara göre yaptığı sınıflandırmadan bağımsız değerlendirmelerden kaçındığı için biri operasyonun planlaması, diğeri gözaltında kayıplara ilişkin bu iki dava karşısında AİHM'nin tutumunu hiç karşılaştırmıyor. Oysa Tahsin Acar davasından çıkabilecek bir sonuç, AİHM'nin bundan sonra benzer davalarda kayıttan silme talebine olumlu cevap verme riskinin halen devam ediyor olmasıdır.

AMAÇ

Kitabın amacının baştan belirlenebilmesi hem hedef kitlenin tespit edilmesi, hem de kitabın sonuçta bu amaca ulaşip ulaşamadığını belirlemek açısından son derece önemlidir. Kitabın isminden tahmin edilebilecek iki amaç sunuşta açıkça dile getirilmiş: Türkiye'nin AİHS karşısındaki durumu ve AİHS ve AİHM kararlarının Türkiye'de insan haklarının korunmasındaki gerçek yeri. Bu amaçlara ne derece ulaşılabildiğini aşağıda ayrıca inceleyeceğiz. Bu amaçlar bizim yukarıda belirttiğimiz sınırların çok dışına çıkmamakla birlikte, yazar bize farklı bir yaklaşımı da sunuşta müjdeliyor: “[...] bu araştırma, aynı

zamanda AİHS sistemi ve AİHM içtihatları üzerine eleştirel bir bakışın ipuçlarını da geliştirmeye çalışıyor” (s. vi). Benzer bir ifadeye kitabın arkasındaki sunuşta da rastlıyoruz: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye kararlarını eleştirel bir bakış açısı ile sunan araştırma...” Ne var ki, Özdek Türkiye’ye karşı bireysel başvuruların incelendiği kitabın en önemli bölümünde tamamen farklı bir ifade kullanıyor: “[...] aşağıdaki bölümün Sözleşme organları karşısında Türkiye’nin durumunun genel bir resmini çizmeye çalışan, daha çok tanıtıcı ve bilgi vermeye yönelik bir araştırma olarak okunması yerinde olacaktır.” (s. 132)

Kitabın bütününden çıkan sonuç, tanıtıcı ve bilgi vermeye yönelik yaklaşımın eleştirel bakışa ağır bastığı. Aşağıda yazarın seçtiği yöntem bölümünde bu konuyu daha ayrıntılı inceleyeceğiz.

YÖNTEM

Özdek kitapta her bir başlık altında ayrıntılı olarak Türkiye davalarını inceledikten sonra bazı bölümlerde kısa bir yorum ekliyor. Kitabın sonuç kısmındaki değerlendirmeler de bu kısa notların bir tekrar yazımı şeklinde tasarlanmış. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu yaklaşım, AİHM önüne Türk davaları vesilesiyle gelen çok ciddi hukuksal sorunları bir çok yerde ya yetersiz inceliyor ya da tamamen atlıyor.

AİHM önünde Türkiye davalarına ilişkin hukuksal sorunlar iki şekilde gündeme gelebilir: AİHM yargılaması sırasında ortaya çıkan sorunlar ve Türkiye’de AİHM kararlarıyla yapılan değişiklikler sırasında ortaya çıkan sorunlar. Kitabın bu iki konuda neler getirdiğine kısaca bakmak kitap hakkında sağlıklı bir yargıda bulunmamızı kolaylaştıracaktır.

Öncelikle kitabın alana yaptığı katkılardan bahsetmek lazım. Yazar özellikle Fransa, Norveç, Danimarka, İsveç ve Hollanda tarafından Türkiye aleyhine yapılan devlet başvurusundaki gelişmeleri ve Komisyonun tutarsızlıklarını çok iyi tahlil ediyor ve eleştiriyor (s. 115-125). Aynı şekilde, çok kısa bir şekilde incelenmiş olmakla birlikte, yazarın AİHM kararları sonrasında yargılamasının iadesi yoluna başvurmayı olanaklı kılan yasal düzenlemenin eşitlik ilkesine aykırılığı konusunda yaptığı eleştiri önemli ve üzerinde durulması gerekli bir husus. (s. 99-100) Siyasi parti kapatma davalarına ilişkin yapılan değerlendirmelerin de, AİHM’nin yakın zaman içtihadındaki “demokrasi” anlayışını eleştirmek anlamında yerinde olduğu belirtilmeli. (s.273-275)

Bununla birlikte Özdek’in yeterince irdelenmediği veya hiç değinmediği hukuksal sorunların sayısı daha fazla.

Önce kanımızca yazarın eksik bıraktığı tahlilleri sıralamak gerekli. Örneğin, yazar Bankovic ve diğerleri davasına atıfla Kıbrıs devlet başvurusu ile bu dava

arasında açık bir çelişki olduğunu ve AİHM'nin siyasi bir tutumla NATO'nun Kosova'ya müdahalesine ilişkin Bankovic davasında AİHS'yi uygulamadığını belirtiyor. (s. 114-115; s. 347). Özünde bu görüş yerinde olmakla birlikte³, Sözleşme hukuku açısından son derece önemli bir karar olan Bankovic'de AİHM'nin ayrıntılı gerekçelerini tartışmadan bu sonuca ulaşmak çok doğru bir yaklaşım olarak görünmüyor.

Türkiye davalarında uygulanan hukukun çeşitliliği de kitapta atlanmış görünüyor. Bu çeşitliliğin bir örneği, AİHM'nin Türk davaları sayesinde ilk kez insanlı hukuk kurallarını isim vermeden AİHS sistemi içerisine dahil etmesidir.⁴ Örneğin AİHM, Ergi davasında sonuca ulaşırken Türkiye'nin taraf olmadığı Cenevre Sözleşmelerine Ek 1. Protokolündeki ilkeleri isim vermeksizin aynen uygulamıştır.⁵ Özdek, Güneydoğu'da yapılan operasyonun planlanması ve uygulanması konusunu ayrı bir başlıkta inceliyor (s. 137-138). Ancak bu bölümde AİHM ve Komisyonun bu konudaki yaklaşımına hiç değinilmiyor. Halbuki, bu kararlar AİHM'nin Türkiye'deki çatışma durumunu nasıl değerlendirdiğine ilişkin çok önemli ipuçları ve konusu AİHS hukuku ve Türkiye olan bir kitapta kanımızca mutlaka tartışılması gerekli bir başlık. Çok kritik hukuksal sorunları gündeme getirmesine rağmen ayrıntıları ile incelenmeyen çok sayıda başka örnek verilebilir: Öcalan davasında adil yargılama yapılmadan verilen ölüm cezasının insanlıkdışı muamele sayılması meselesi (s. 179)⁶, güneydoğu davalarında ayrımcılık yasağının ihlal edilmediği sorunu (s. 292-293), faili meçhul cinayetlerde devletin doğrudan sorumlu tutulabilmesi için olayın makul şüphe bırakmayacak şekilde kanıtlanması (*beyond reasonable doubt*) gerekmesi (s. 149 vd.), devletin korucu ve özel kişilerin faaliyetlerinden sorumluluğu gibi (Avşar davası, s. 147).

Benzer saptamaları AİHS hukukunun Türk iç hukukuna etkileri konusunda da tekrarlamak mümkün. Örneğin kitabın bir çok yerinde Türkiye'deki insan hakları ihlallerinin soruşturulmasının önünde önemli bir engel olan ve AİHM davalarında da sıkça eleştirilen Memurin Muhekamata Hakkında Kanunu Muvakkat'ın 4483 sayılı sayılı Memurlar ve diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanunla yürürlükten kaldırıldığı belirtiliyor. (s. 136; 152) Ancak 1999 yılında yapılan bu değişikliğin sonuçlarının ne olduğu hakkında hiçbir bilgi verilmiyor. Beş yıllık sürenin, yürürlükten kaldırılan kanunun sakıncalarının ortadan kalkıp kalkmadığını tespit etmek için yeterli bir

3 Bu satırların yazarının bu konudaki görüşleri için bkz. (ALTIPARMAK, 2004).

4 Bu konuda bkz. (REIDY, 1998).

5 *Ergi/Türkiye*, Başvuru. No. 23818/94, 28.7.1998, 1998-IV RJD, para. 79.

6 Bu konuyu tartışan yakın tarihli bir çalışma için bkz.(KUNZLI, 2004: 141).

süre olduğu dikkate alındığında, bu konuya hiç değinilmemesi önemli bir eksiklik olarak gündeme geliyor. Benzer bir saptamayı 4748 sayılı yasa ile getirilen işkence nedeniyle devletçe ödenen tazminatların sorumlu personele rücu edilmesi yönünde yapılan değişiklik açısından da tekrarlayabiliriz. Özdek, bu değişikliğe değinmek gerektiğini belirtiyor ama değişiklik hakkında hiçbir değerlendirme yapmıyor.⁷ Bu eksiklik Özdek'in kitaptaki en önemli tezlerinden birinin Türkiye'de insan hakları alanında yapılan iyileştirmelerinin aslında biçimsel değişiklikler olduğu düşünüldüğünde (s. 348), daha da önem kazanıyor. Bu değişiklikler gerçekten makyaj mıdır, yoksa Türk hukuk sistemine ciddi anlamda bir katkı sağlamış mıdır? Örnekte verilen iki değişiklik dışındaki değişikliklere ilişkin de somut saptamalarının sınırlı olduğu dikkate alındığında, yazarın bu sonuca ulaşırken tezini doğrulayacak verileri toplamadığı gözlemlenmektedir.

Kitabın yöntemine ilişkin son bir eleştiri daha getirmek mümkün. Özdek, AİHM kararlarını çok titiz bir şekilde gözden geçirmiş ve sınıflandırmış. Ne var ki, aynı özeni öğreti konusunda gösterdiğini söylemek mümkün değil. Kitabın kaynakçasında AİHS hukuku hakkında yazılmış en temel eserlerin bazılarının bile bulunmaması bir yana, yazarın ileri sürdüğü görüşlerin bazıları hakkında yazılmış çalışmaların da kitapta yer bulmadığını görüyoruz. Örneğin Özdek haklı olarak AİHM'nin Türkiye davalarında insan hakları ihlallerinin bir idari pratik haline geldiğini saptamamasını eleştiriyor (s. 323) ve olağanüstü halin Türkiye örneğinde geçici bir rejim olmaktan çıkmasının altını çiziyor (s.325). Ancak ne yazık ki, bu konuda yazılmış çok sayıda eserde ileri sürülmüş olan argümanlar hiç dikkate alınmıyor (GROSS/AOLAIN, 1999:79; REIDY vd., 1997: 161; GROSS, 1998: 488). Benzer bir değerlendirmeyi yazarın çok yerinde saptamalar yaptığı Refah Partisi davası açısından da tekrarlayabiliriz.⁸ Her şeyden önemlisi bu eksiklik kitabın kimi bölümlerinde yazarın girişte sözünü ettiği eleştirel bakış açısını geliştirmesine engel teşkil ediyor.

TEZ

Özdek'in değerlendirmesi sonucunda ulaştığı ana tez yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye'de yapılan insan hakları iyileştirmelerinin sadece dışarıdan gelen baskıya bir cevap olarak yapıldığıdır. Özdek'e göre "12 Eylül dönemine değin geçmiş de kapsayan ciddi bir iç hesaplaşmaya dayanan kökten bir politika

7 Bu hükmün işkenceyi önleme konusunda etkili bir tedbir olarak görülemeyeceği konusunda bkz. SANCAR (2002: 153).

8 Özdek'in görüşlerinin benzeri daha önce başka yazarlar tarafından da dile getirilmişti. Örn. Bkz. (ERDOĞAN, 2002: 41)

değişikliği olmadıkça” Türk hükümetlerinin AİHM önünde verdikleri sözlere güven duymak da mümkün değildir. (s. 351) Bu saptamaya katılmamak elde değil. Ancak, yazarın bu tezini destekleyecek daha fazla veriyi kullanması beklenirdi. Örneğin, Özdek ifade hürriyetinin önündeki engellerin kaldırılmasına ilişkin yapılan yasal düzenlemelerin biçimsel olduğunu vurgularken, bu değişikliklerin somut bir iyileştirme getirmediğini ve aslında bu süreçte düşünce suçları için daha ağır cezaların yürürlüğe konulduğunu ileri sürüyor (s. 348-349). Yasakoyucunun ifade hürriyeti konusunda iyileştirme adı altında yaptığı düzenlemelerin samimiyeti elbette sorgulanabilir; ki Özdek de kitabın daha önceki bir bölümünde bu sorgulamayı yapıyor (s. 258-259). Ancak bu düzenlemelerin uygulamada bir değişiklik yaratıp yaratmadığına da bakmak gerekmez mi? Yazarın bize bu konuda sunduğu tek veri, iki kişi hakkında TMK’nın 8. maddesi yürürlükten kalkıktan sonra TCK’nın 169. maddesine göre soruşturma açıldığına dair bir gazete haberi (s. 348, dn. 21). Yazarın yapılan diğer düzenlemelerle ilgili olarak çok kısıtlı düzeyde yorum yaptığını yukarıda belirtmiştik. Bu durumda kitabın bütününde çok az işlenen bir konunun kitabın sonunda bir tez olarak karşımıza çıkması, bu tez çok yerinde bir ifade olmakla birlikte, teknik olarak bir zayıflık olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Yukarıda saydığımız tüm eleştirilere rağmen, kitabın insan hakları hukuku ile ilgilenenlere, Türkiye ile ilgili davalar hakkında derli toplu bilgi veren bir kitap olarak iyi bir zamanlama ile yayımlandığını belirtmek gerektiğini düşünüyoruz. Kitabı girişte belirttiğimiz kalıplar açısından incelediğimizde; yazarın ne AİHM’nin her ihtimalde önyargılı olduğunu düşünen yaklaşımı ne de AİHM’nin her dediğini olumlayan yaklaşımı benimsemediği gözlemlenmekle birlikte, sunuşta amaçlanan eleştirel bakış açısını kitabın tamamına yansıtamadığını söylemek yerinde olacaktır.

Geride bıraktığımız on yıl içinde Türkiye davaları, Strasbourg organlarını daha önce karşılaşmadıkları tipte soruna cevap bulmaya zorlamıştır. Her ne kadar, Türkiye’de bu alana ilişkin yapılan akademik çalışmalarda önemli bir artış varsa da, yukarıda örneğini verdiğimiz konularda olduğu gibi, bir çok hukuksal sorun halen akademik çevreler tarafından yeterince irdelenmemiştir. AİHM’nin Türkiye davaları içtihadının hem uluslararası hukuk hem de ulusal hukukumuz açısından getirdikleri hukukçular için halen zengin bir inceleme alanı oluşturmaktadır.

Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

Kaynakça

- ALTIPARMAK, K. (2004), "Bankovic: An Obstacle to the Application of the European Convention on Human Rights in Iraq," *Journal of Conflict and Security Law*, 9/2: 213-251.
- ERDOĞAN M. (2001), "AİHM'nin Refah Partisi Kararının Düşündürdükleri," *Liberal Düşünce*, 23: 41.
- GROSS O./AOLAIN F. N. (1999), "To Know Where We Are Going, We Need to Know Where We Are: Revisiting States of Emergency," HEGARTY A./LEONARD S. (eds.), *A Human Rights Agenda for the 21st Century* (London: Cavendish): 79.
- GROSS, O. (1998), "Once More unto the Breach: The Systemic Failure of Applying the European Convention on Human Rights to Entrenched Emergencies," *Yale J. Int'l L.*, 23: 488.
- İNCEOĞLU, S. (2002), *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı* (İstanbul: Beta Yayınları).
- KUNZLI, A. (2004), "Öcalan v. Turkey: Some Comments (2004)," *Leiden Journal of International Law*, 17: 141-154.
- ÖKTEM, A. E. (2002), *Uluslararası Hukukta İnanç Özgürlüğü* (Ankara: Liberte Yayınları)
- REIDY, A. (1998), "The approach of the European Commission and Court of Human Rights to international humanitarian law," *Int'l Rev. of the Red Cross*, 324: 513.
- REIDY, A./HAMPSON, F./BOYLE, K. (1997), "Gross violations of human rights: invoking the European Convention on Human Rights in the case of Turkey," *NQHR*, 15:161.
- SANCAR, T. Y. (2002), "İşkence Yapan Kamu Personeline Rücu Sorunu," *AÜSBFD*, 57/4: 153.
- TEZCAN, Durmuş/ERDEM, Mustafa Ruhan/SANCAKDAR, Oğuz (2002), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu* (Ankara: Seçkin Yayınları).

Kararlar

- Akman/Türkiye, başvuru no. 37453/97, 26.6.2001.
- Avşar/Türkiye, Başvuru No. 25657/94, 10.7.2001.
- Kemmache/France (no. 3), 24.11.1994, Series A. No. 296/C.
- Kıbrıs/ Türkiye (2001), Başvuru. No. 25781/94, 10.5.2001, 2001-IV RJD.
- Tahsin Acar/Türkiye, başvuru no. 26307/95, 6.5.2003
- Vlastimir ve Borka Bankovic ve Diğerleri/Belçika vd. (2002), Başvuru No. 52207/99, 12.12.2001, *International Legal Materials* 41:517.